

Kamil Śliwowski
Creative Commons Polska
Fundacja Panoptykon

Jak biblioteki mogą wspierać działania zwiększające świadomość użytkowników Sieci?

Streszczenie: Autor rozważa, na ile polskie biblioteki publiczne są przygotowane do ochrony prywatności swoich użytkowników i neutralnego ich obsługiwanie. Podkreśla, że na prywatne dane naszych czytelników czyhają internetowi usługodawcy i właściciele stron WWW i należy zabezpieczyć się przed takim „szpiegowaniem”. Podaje przykładowe rozwiązania. Wskazuje także, że istotnym elementem obrony swojej prywatności jest podnoszenie wiedzy na ten temat. Zaleca bibliotekom, by takie szkolenia organizowały.

Słowa kluczowe: prywatność w bibliotekach; szkolenia dla bibliotekarzy; potrzeby szkoleniowe; neutralność w sieci Internet; bezpieczeństwo w sieci;

Biblioteki mają długą historię bycia miejscami obrony prawa do prywatności, wolności słowa i wolności poszukiwań naukowych. Jako publiczne miejsce dostępu do wiedzy, co raz częściej poprzez dostęp do Internetu oraz pomoc wykwalifikowanych pracowników, a nie tylko przy pomocy książek, biblioteka jest krytycznym punktem, który wie o „czytelnikach” bardzo dużo. Wiedza ta bywa bardzo wrażliwa, może mówić o tym, czego nie wiemy (gdy przychodzimy się czegoś nauczyć), co nas interesuje (a możemy poszukiwać książek czy filmów, które są dla kogoś kontrowersyjne), w jakim jesteśmy stanie emocjonalnym czy zdrowia (gdy szukamy informacji o intymnych chorobach).

Biblioteka i bibliotekarz nie oceniają, ich zadaniem jest pomoc w odnalezieniu informacji, których potrzebują osoby, które do nich przychodzą lub odwiedzają ich strony internetowe. Biblioteki coraz częściej stają się również centrami kompetencji medialnych, a co za tym idzie, kompetencji do bezpiecznego korzystania z sieci i mediów cyfrowych. Dlatego też biblioteki są idealnym miejscem uczenia o prawie do prywatności we współczesnym świecie.

Po pierwsze zachować neutralność

Tak jak zasadą lekarza jest nie zaszkodzić pacjentowi, tak bibliotekarzy jest nie utrudniać odnalezienia tej informacji, której poszukuje czytelnik. Dotyczy to przypadków, gdy jest to zapytanie „na żywo” o konkretną książkę lub zasad udostępniania internetu w bibliotece. Wszystko powinno odbywać się maksymalnie neutralnie, bez żadnych form cenzury czy filtrowania treści. Jak stworzyć taką sieć w bibliotece lub innym miejscu publicznym podpowiada

poradnik Fundacji Panoptykon¹, opracowany w ramach projektu „Cyfrowa Wyprawka dla dorosłych 2” współfinansowanego przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz indywidualnych darczyńców Fundacji Panoptykon.

Świetnym przykładem tego, jak trudne może być zachowanie neutralności oraz jak łatwo ulegamy emocjom i stereotypom zamiast zrozumieć rzeczywistość, np. świat zrozumiwały dla młodzieży, jest kwestia dostępu do treści pornograficznych. Zamiast prób cenzurowania takich treści, co zawsze można obejść, lepiej zaangażować się w edukację na ich temat, informować o możliwych konsekwencjach korzystania z takich treści.

Po drugie informować

Na nasze prywatne dane czyhają internetowi usługodawcy i właściciele stron WWW (m.in. za pomocą tzw. ciasteczek, które często służą do identyfikacji i śledzenia użytkowników usług i stron), a nie wszyscy użytkownicy są tego świadomi. Biblioteka może o tym w prosty sposób informować, nie tylko akcjami edukacyjnymi, ale również bardziej aktywnie. Warto rozważyć taką konfigurację komputerów w bibliotece, by automatycznie blokowały elementy śledzące za pomocą wtyczek do przeglądarek, dając możliwość odblokowania dopiero wtedy, kiedy użytkownik świadomie się na to zgadza. Podobnie w prosty sposób biblioteka może promować wiedzę o alternatywnych bezpiecznych usługach np. wyszukiwarkach, które zbierają mniej lub żadnych informacji o swoich użytkownikach (tak działają dwa rozwiązania dla Google DuckDuckGo (<https://duckduckgo.com/>)² oraz StartPage (<https://startpage.com/>). Ułatwienie czytelnikom i użytkownikom bibliotek świadomego wyboru jest pierwszym krokiem do tego, by zwracali oni również uwagę na podobne sytuacje poza biblioteką. W promocji i wdrożeniu takich drobnych pierwszych kroków do lepszego dbania o prywatność w sieci pomoże ta seria materiałów o ustawieniach prywatności³.

Po trzecie uczyć

Dbanie o naszą prywatność wymaga posiadania i zdobywania nowych kompetencji. Sama świadomość istnienia zagrożeń takich jak śledzące i profilujące nas reklamy czy źle zabezpieczone aplikacje – z których mogą wyciec nasze prywatne zdjęcia i dane – to za mało. Zmieniające się technologie wykorzystywane przez nas wymagają zrozumienia tego, jak możemy odzyskać nad nimi kontrolę. Wspomniane wyżej rozwiązania dotyczące np. zmiany ustawień mogą zadziałać raz, ale jak sprawić, by nasi odbiorcy potrafili aktywnie z nich korzy-

1 CZYŻEWSKI, M., SZUMAŃSKA, M. *Udostępnianie sieci bezprzewodowych* [on-line]. Współpr. Kamil Śliwowski. Warszawa Panoptykon 2014 [dostęp 09.01.2016]. Dostępny w: <https://panoptykon.org/wiadomosc/udostepnianie-sieci-bezprzewodowych>.

2 Wszystkie odesłania do stron internetowych były aktualne 9 stycznia 2016 r.

3 ŚLIWOWSKI, K., OBEM, A. *Odzyskaj kontrolę w sieci. Odcinek 1, Przeglądarka* [on-line]. Panoptykon Warszawa 2015 [dostęp 09.01.2016]. Dostępny w: <https://panoptykon.org/wiadomosc/odzyskaj-kontrolę-w-sieci-odcinek-i-przeglądarka>

stać i podejmować kolejne świadome decyzje np. związane z innymi technologiami? Tutaj pomocne mogą być tylko klasyczne działania edukacyjne z zakresu edukacji medialnej, które przydadzą się każdej grupie wiekowej.

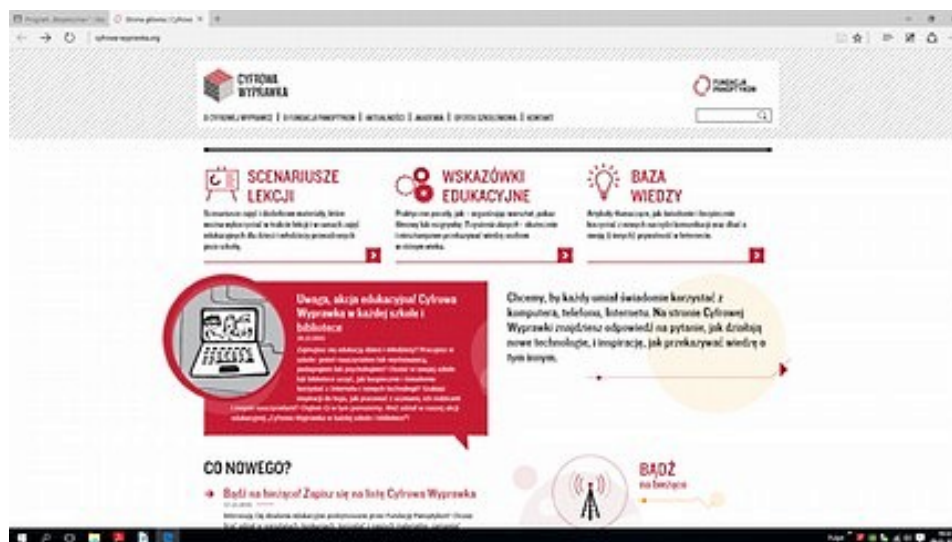
Na szczęście, oferta edukacyjna dotycząca bezpiecznego i konstruktywnego korzystania z sieci stale się poszerza. Od ubiegłego roku obejmuje materiały i szkolenia przygotowywane przy wsparciu Ministerstwa Edukacji Narodowej w ramach programu *Bezpieczna szkoła+*, do którego mogą aplikować szkoły i biblioteki szkolne. Informacje na stronach: <http://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/programy/program-beezpieczna/>.

Il. 1. Zrzut ekranowy strony głównej programu MEN Bezpieczna Szkoła+.

Źródło: Bezpieczna Szkoła+ [on-line], [dostęp 09.01.2016]. Dostępny w: <http://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/>.

W każdej chwili w bibliotece można podjąć się przygotowania zajęć dla dzieci lub dorosłych na temat ochrony prywatności i bezpieczeństwa w sieci na bazie oferty dostępnej na portalu edukacyjnym Fundacji Panoptikon „Cyfrowa Wyprawka”. Jeśli chcemy, by każdy umiał bezpiecznie korzystać z komputera, telefonu, internetu, uczmy, jak działają nowe technologie, jakie konsekwencje dla każdego z nas i dla naszego otoczenia ma codzienna aktywność w sieci, jak chronić siebie i najbliższych przed zagrożeniami, które się z tym wiążą.

Il. 2. Zrzut ekranowy strony głównej programu Cyfrowa Wyprawka.

Źródło: *Cyfrowa Wyprawka* [on-line], [dostęp 09.01.2016]. Dostępny w: <http://cyfrowa-wyprawka.org/>.

Inną możliwością wykorzystania treści edukacyjnych są otwarte zasoby edukacyjne. Dostępne są już także w Polsce pierwsze gry o prywatności, takie jak *Trzęsienie danych* i *Twoje prawa w sieci* (<http://repozytorium.ikm.gda.pl/items/show/19>), które można wykorzystać jako element oferty edukacyjnej lub promocji biblioteki.

Jeśli Twoja biblioteka chce zaangażować się w działania zwiększające świadomość na temat problemów związanych z ochroną prywatności w sieci, to nie będzie mieć problemu z pozyskaniem wiedzy na ten temat. Jeśli te inspiracje to za mało lub chcecie przygotować coś bardziej zaawansowanego technologicznie, z pomocą przyjdzie amerykański projekt *Library Freedom Project* (<https://libraryfreedomproject.org/>), który od lat promuje ideę biblioteki jako ośrodka chroniącego prywatność obywateli. Więcej informacji na temat ochrony prywatności w sieci można znaleźć także na stronach polskiej Fundacji Panoptikon, która się tym zajmuje od lat: <http://cyfrowa-wyprawka.org/wiedza>

Bibliografia:

1. CZYŻEWSKI, M., SZUMAŃSKA, M. *Udostępnianie sieci bezprzewodowych* [on-line]. Współpr. Kamil Śliwowski. Warszawa Panoptikon 2014 [dostęp 09.01.2016]. Dostępny w: <https://panoptikon.org/wiadomosc/udostepnianie-sieci-bezprzewodowych>.
2. ŚLIWOWSKI, K., OBEM, A. *Odzyskaj kontrolę w sieci. Odcinek I, Przeglądarka* [on-line]. Panoptikon Warszawa 2015 [dostęp 09.01.2016]. Dostępny w: <https://panoptikon.org/wiadomosc/odzyskaj-kontrolę-w-sieci-odcinek-i-przeglądarka>.

3. Scenariusze lekcji, wskazówki edukacyjne, baza wiedzy. W: *Cyfrowa Wyprawka* [on-line]. Warszawa: Fundacja Panoptikon, 2015 [dostęp 09.01.2016]. Dostępny w: <http://cyfrowa-wyprawka.org/wiedza>.

Śliwowski, K. Jak biblioteki mogą wspierać działania zwiększające świadomość użytkowników Sieci? *Biuletyn EBIB* [on-line] 2015, nr 1 (163), *Prywatność w bibliotece*. [Dostęp 25.02.2016]. Dostępny w: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/411>. ISSN 1507-7187.